

बाबा ! जून टिपिदिनुस् न ! कथा सङ्ग्रहको अध्ययन

शोधनिर्देशक: हेमचन्द्र भण्डारी

बाबा ! जून टिपिदिनुस् न ! कथा सङ्ग्रहको अध्ययन
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा समाजिक शास्त्र सङ्काय
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७१/२०१५

शोधार्थी

सुजता शिवाकोटी

परीक्षा क्रमाङ्क : ४००१२६

त्रि.वि.दर्ता नं. : ६-१-२३५- ११९-९९

रत्न राज्य लक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

२०७१

मन्तव्य

मेरा शोध निर्देशनमा रही शोधार्थी सुजता शिवाकोटीले बाबा ! जून टिपिदिनुस् न !
कथा सङ्ग्रहको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरेकाले मूल्याङ्कनका लागि नेपाली
शिक्षण समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

मिति : २०७१.....

हेमचन्द्र भण्डारी
उपप्राध्यापक
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
स्नातकोत्तर कार्यक्रम
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय प्रदर्शनीमार्ग काठमाडौं अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपाली विषय द्वितीय वर्षकी छात्रा सुजता शिवाकोटीद्वारा तयार पारिएको बाबा ! जून टिपिदिनुस् न ! कथा सङ्ग्रहको अध्ययन विषयक शोधपत्र उक्त तहका निम्ति उपयुक्त देखिन आएकोले स्वीकृत गरिएकोछ ।

.....
हेमचन्द्र भण्डारी

शोध निर्देशक

.....
प्रा.डा. विश्वनाथ भण्डारी

बाह्य परिक्षक

.....
भगवानचन्द्रउपाध्याय

विभागीय प्रमुख

मिति : २०७१ ११ ८

कृतज्ञता ज्ञापन

कथाकार शङ्करलाल श्रेष्ठको बाबा ! जून टिपिदिनुस् न ! कथा सङ्ग्रहभित्र सङ्कलित कथाहरूको अध्ययन सम्बन्धी प्रस्तुत शोधपत्र मैले रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको ऐच्छिक दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदणीय गुरु उपप्रा. हेमचन्द्रभण्डारीको कुशल निर्देशनमा तयार गरेक हुँ । उहाँले आफ्नो कार्यव्यस्तता हुँदाहुँदै पनि विविध सैद्धान्तिक र व्यवहारिक समस्याहरूलाई कति पनि भिन्भो नमानी समाधान गरिदिदै यो कार्य पूरा गर्न प्रदान गर्नुभएको कुशल निर्देशनप्रति म कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । श्रेष्ठका उक्त सङ्ग्रहभित्रका सम्पूर्ण कथाहरूको कृतिपरक अध्ययन जस्तो महत्वपूर्ण विषयलाई लिएर शोधकार्य गर्न अनुमति दिने, समय समयमा यथेष्ट निर्देशन र प्रेरणा प्रदान गर्ने विभागीय प्रमुख सहप्रा भगवानचन्द्र उपाध्याय ज्यूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधनायक शङ्करलाल श्रेष्ठ र उहाँका परिवारबाट यथेष्ट सहयोग भएकाले उहाँहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यस्ता कार्यहरू एकलैको प्रयासले पूरा हुने कुरा होइन, विभिन्न व्यक्ति, संस्था र साथीहरूको सद्भावनापूर्ण सहयोग आवश्यक हुन्छ । त्यसका लागि मलाई उपर्युक्त विषयमा चाँडै शोधकार्य सम्पन्न गर्ने कुरामा उचित सहयोग र सल्लाह दिनुहुने दिदी देवी शिवाकोटी गुरुहरू रामप्रसाद सापकोटा, कुटीडाँडा उ.मा.वि. का नेपाली विषयका शिक्षक धुव खड्का, मा पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

दीपककुमार अत्रीले गर्नुभएको विशेष सहयोगप्रति पनि कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । मेरो अहिलेसम्म अध्ययन कार्यमा आर्थिक तथा अन्य सम्पूर्ण कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याइदिनुहुने आदरणीय पिता पदम नारायण शिवाकोटी र माता विष्णुमाया शिवाकोटीप्रति म ऋणी छु । त्यसैगरी मेरो पढाइप्रति चिन्ता व्यक्त गर्दै आर्थिक लगायत हरेक समयमा सँगसँगै रहेर सहयोग गर्नुका साथै हौसला र उत्प्रेरणा दिनुहुने जीवन साथी चिन्तामणी मैनालीप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । सासुआमा परममाया मैनाली र ससुरा बुबा पदमप्रसाद मैनालीले पनि हौसला प्रदान गर्नुभएकोमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । मेरो पढाइप्रति चिन्ता गर्ने छोराहरू मनसुन र मन्दिप मैनालीप्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी दिदीहरू कमला र राधिका साथै भिनाजुहरू उद्धव र कुमार पनि मेरा धन्यवादका पात्र

हुनुहुन्छ । कम्प्युटरमा आवश्यक सहयोग गर्नेभतिजी सन्तोषी मैनालीप्रति पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

आवश्यक पुस्तक पत्रिकाहरू उपलब्ध गराउने रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, त्रि.वि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, भारतीय पुस्तकालय र गौरीशङ्कर पुस्तकालयप्रति पनि कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यस शोधपत्रमा भएका शुद्धाशुद्धीको जाँच गरि सुभाब दिनुहुने भीम उ.मा.वि.का प्राचार्यईश्वरी दाहलका साथैशुद्ध टङ्कन गर्न सहयोग गर्नुहुने ..... कम्प्युटरका विपिन सुवेदी साथै अन्य प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नेसहयोगी साथीहरू पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्व विद्यालय, रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण समिति समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

.....

सुजता शिवाकोटी

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

विषयसूची

अध्याय : एक

शोधपरिचय	१ - ६
१. विषय परिचय	१
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ शोधपत्रको उद्देश्य	३
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.५ शोधपत्रको औचित्य र उपयोगिता	५
१.६ शोधपत्रको सीमाङ्कन	५
१.६.१ शोध विधि	६
१.६.२ विश्लेषण	६
१.७ शोधपत्रको रूपरेखा	६

अध्याय : दुई

शङ्करलाल श्रेष्ठको परिचय र साहित्यिक व्यक्तित्व	७-१२
२. परिचय	७
२.१ प्रेरणा	७
२.२ श्रेष्ठको साहित्यिक व्यक्तित्व	८

२.२.१ कवि व्यक्तित्व	८
२.२.२ सम्पादक व्यक्तित्व	१०
२.२.३ समीक्षात्मक व्यक्तित्व	१०
२.२.४ कथाकार व्यक्तित्व	११

अध्याय : तीन

कथाको सैद्धान्तिक पक्ष	१३ - २२
३ कथाको परिचय	१३
३.१ कथासम्बन्धी परिभाषाहरू	१४
३.२ कथाको सैद्धान्तिक स्वरूप	१६
३.३ कथाका प्रमुख तत्वहरू	१७
३.३.१ कथावस्तु र कथानक	१७
३.३.२ पात्र र चरित्र	१८
३.३.३ वातावरण	१९
३.३.४ दृष्टिविन्दु	२०
३.३.५ भाषाशैली	२१
३.३.६ उद्देश्य र विचार	२१

अध्याय : चार

बाबा ! जून टिपिदिनुस् न !कथा सङ्ग्रहका कथाहरूको अध्ययन	२३ - ६७
४.१ दसैं	२३
४.२ उनी त आमा पो रहिछिन् !	२८
४.३ विदेशको कल्पना	३२
४.४ पर्दा	३८
४.५ अधुरो इच्छा	४३
४.६ आशाको त्यन्द्रो	४८
४.७ त्यो भकुण्डो	५२
४.८ बाबा ! जून टिपिदिनुस् न !	५७
४.९ ठूलो मान्छे	६३

अध्याय : पाँच

नेपाली कथा परम्परा र कथाकार शङ्करलाल श्रेष्ठ	६९ - ८३
५. पृष्ठभूमि	६८
५.१ नेपाली कथाको विकासक्रममा प्राथमिक काल (१८२७ - १९५७) सुरूदेखि गोरखापत्र प्रकाशन पूर्व (पौराणिक आख्यानको परम्परा)	६८

५.२	माध्यामिक काल (१९५८- १९९०)	६९
५.३	आधुनिक काल (१९९१ देखि हालसम्म)	७०
	५.३.१ सामाजिक यथार्थवादी धारा	७२
	५.३.२ मनोवैज्ञानिक धारा	७३
	५.३.३ प्रगतिवादी धारा	७३
	५.३.४ नवचेतनवादी धारा	७४
	५.३.५ समसामयिक धारा (श्रेष्ठ, २०६०:२६)	७५
५.४	कथाकार श्रेष्ठको कथाकारिता	७८
	५.४.१ सामाजिक यथार्थता	७८
	५.४.२ मनोविश्लेषण	७८
	५.४.३ प्रयोगशिलता	७९
	५.४.४ प्रगतिवादीता	७९
	५.४.५ विनिर्माणवादी दृष्टि	८१
	५.४.६ मानवीय करुण संवेदना	८१
	५.४.७ आञ्चलिकता	८२
५.५	शङ्करलाल श्रेष्ठका सीमा(कमजोरी) र प्राप्ति (उपलब्धि) हरू	८२
	५.५.१ सीमा	८२
	५.५.२ प्राप्ति	८३

अध्याय : छ

उपसंहार

८४ - ८८

परिशिष्ट

सन्दर्भसामग्रीसूचि

सङ्क्षिप्त शब्दसूचि

सङ्क्षिप्तरूप	पूर्णरूप
ई.स.	ईस्वी संवत्
उप.प्रा.	उपप्राध्यापक
एम.ए.	मास्टर इन आर्टस्
क्र.स.	क्रमसङ्ख्या
डा.	डाक्टर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
तृ.सं.	तृतीय संस्करण
द्वि. सं.	दोस्रो संस्करण
ने.रा.प्र.प.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्रा.	प्राध्यापक
पृ.	पृष्ठ
वि.सं.	विक्रम संवत्
सम्पा.	सम्पादक
सहप्रा	सहप्राध्यापक
उ.मा.वि.	उच्च माध्यामिक विद्यालय
मा. वि	माध्यामिक विद्यालय

प्र. सं.	:	प्रथम संस्करण
जि.वि.स.	:	जिल्ला विकास समिति
भि.न.पा.	:	भीमेश्वर नगरपालिक
जि.शि.का.	:	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
आई. ए.	:	इन्टर मिडिएट इन आर्टस
विए.	:	व्याचलर इन आर्टस
वि.एड	:	व्याचलर इन एजुकेशन